

JAN PAWEŁ II
W AMERYCE ŚRODKOWEJ

Instytut Papieża Jana Pawła II
Warszawa 2017

Redaktor naczelny
ks. prof. UKSW dr hab. Zdzisław Struzik

Redaktor naukowy
ks. dr hab. Tomasz Szyszka SVD

Recenzenci
ks. prof. UKSW dr hab. Wojciech Kluj OMI
ks. prof. dr hab. Jarosław Różański OMI

Tłumaczenia z języka hiszpańskiego na s. 164-171, 176-179, 185-191, 196-199
Hanna Szczycińska

Zdjęcia
Archiwum Instytutu Papieża Jana Pawła II

Redakcja i korekta
Joanna Przypolska

Projekt okładki i skład
Łukasz Jankowski

Teksty oryginalne przemówień i homilii, na podstawie których wykonano
tłumaczenia do aneksu na s. 164-171, 176-179, 185-191, 196-199
©Copyright by Wydawnictwo św. Stanisława BM

Teksty polskie przemówień i homilii na s. 172-175, 180-184, 192-195, 200-202
©Copyright by Wydawnictwo M

©Copyright by Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2017

ISBN 978-83-65198-18-1
ISSN 2450-5218

Druk
Drukarnia Wydawnictwa Arka

Instytut Papieża Jana Pawła II
ul. Księdza Prymasa Augusta Hlonda 1, 02-972 Warszawa
tel. 22 213 11 90, fax 22 213 11 92
www.jpjp2.pl, instytut@ipjp2.pl

SPIS TREŚCI

Tomasz Szyszka, <i>Słowo wstępne</i>	7
Zdzisław Struzik, <i>Tematyka nauczania Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Ameryki Środkowej</i>	13
Alicja Fijałkowska, „ <i>Tak dla nadziei</i> ” – kontekst polityczno-społeczny pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Ameryki Środkowej	43
Andrzej Pietrzak, <i>Ubody w nauczaniu Jana Pawła II w Ameryce Łacińskiej</i>	61
Marek Szymula, <i>Heroiczność wiary ludzi Kościoła w Ameryce Środkowej</i>	71
Tomasz Szyszka, <i>Spotkanie Jana Pawła II z ludnością autochtoniczną w Gwatemali</i>	89
Teresa Walendziak, <i>Znaczenie świąt katolickich w życiu społeczeństw Ameryki Środkowej</i>	113
Tomasz Szyszka, <i>Nowatorski projekt ewangelizacyjny w XVI-wiecznej Gwatemali</i>	135
Aneks: Jan Paweł II w Ameryce Środkowej. Przemówienia i homilie	163
Fotografie	203

KS. PROF. UKSW DR HAB. ZDZISŁAW STRUZIŁ
INSTYTUT PAPIEŻA JANA PAWŁA II, WARSZAWA
UNIwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II PODZAS PIELGRZYMEK DO AMERYKI ŚRODKOWEJ

WPROWADZENIE

Pielgrzymka apostolska Jana Pawła II do Ameryki Środkowej była zorganizowana z powodu osobistego i duszpasterskiego pragnienia papieża, aby spotkać się z wiernymi, katolikami krajów związanych z chrześcijaństwem od prawie 500 lat. W dniach od 2 do 10 marca 1983 r. Jan Paweł II odwiedził Kostarykę, Nikaraguę, Panamę, Salwador, Gwatemalę, Honduras, Belize i Haiti¹.

Papież spotkał się ze wszystkimi grupami społecznymi świeckimi i duchowymi. Do każdego dotarł z orędziami ewangelicznymi, orędziami pokoju i pojednania. We wcześniejszym orędziu radiowym papież powiedział: „Głoszenie tego [przesłania jest] po to, ażeby umocnić was w wierze i sprawić, by wcielała się ona i była coraz głębszym natchnieniem dla waszej egzystencji w rzeczywistości dnia powszedniego”². Papież przewidywał poruszanie spraw Bożych i ludzkich.

1. KOSTARYKA

1.1. PRZEMÓWIENIE POWITALNE NA LOTNISKU W SAN JOSÉ

2 marca 1983 r. Jan Paweł II skierował swoje przesłanie do wszystkich krajów Ameryki Środkowej wraz z serdecznymi pozdrowieniami. Deklarował, że przybywa z zamiarem i intencją ożywienia wiary wśród wiernych tych krajów.

¹ J. Sobiepan (red.), *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej, 2-10 III 1983, Przemówienia i homilie*, Warszawa 1987.

² Jan Paweł II, Orędzie radiowo-telewizyjne do Ameryki Środkowej. *Chcę dzielić Getsemani i Kalwarię waszych narodów*, Rzym, 28 II 1983.

Wiara głoszona w tej części świata od 500 lat powinna nadal inspirować ludzi wierzących w Chrystusa do czynienia dobra, tak w zakresie życia indywidualnego, jak i zbiorowego życia poszczególnych narodów.

Spółeczeństwa i narody spotkały się z papieżem – największym autorytetem dla tych ludzi wyznających wiarę chrześcijańską – mając nadzieję na jego pomoc w rozwiązaniu wielu problemów politycznych, a szczególnie w osiągnięciu pokojowego współżycia. Papież, już wcześniej zatroskany o te narody, powiedział: „W istocie, gwałtownym i niecierpiącym zwłoki echem zabrzmiał w mojej duszy rozdzierający krzyk, jaki podnosi się z tych ziem, krzyk, w którym jest wołanie o pokój, o zaprzestanie wojny i położenie kresu przemocy zadającej śmierć; krzyk, który błaga o pojednanie, o zerwanie z podziałami i nienawiścią; który wyraża pragnienie sprawiedliwości wciąż bezskutecznie oczekiwanej”³. Wszystkie osoby poszkodowane w prześladowaniach i w aktach terrorystycznych z nadzieją wysłuchały tego współczującego apelu papieskiego.

Jan Paweł II zachęcał, by w sprawach pokoju społecznego kierować się „humanizmem głoszonym przez Kościół katolicki, a szczególnie nauczaniem społecznym, jakie Kościół wypracował przez stulecia w ciągłej weryfikacji i konfrontacji Ewangelii z problemami życia społecznego narodów. To nauczanie i pomoc Kościoła nie opowiada się za żadnym z dominujących systemów politycznych, kapitalizmu czy socjalizmu”⁴, ponieważ zawsze najważniejszą sprawą jest respektowanie godności człowieka, dziecka Bożego, odkupionego przez dzieło zbawcze Chrystusa.

Wskazanie na Kościół i na naukę społeczną w sposób szczególny ma realizować się poprzez episkopaty danych krajów, dlatego papież zwrócił się z apelem do biskupów Ameryki Środkowej i Panamy⁵, podkreślając godność i obowiązek apostołski. Ten autorytet i powaga urzędu św. Piotra miały wpłynąć na poszanowanie i zastosowanie wszelkich rad, uwag, propozycji, a nawet próśb papieskich.

Jan Paweł II zaznaczył, że jego autorytet opiera się nie na władzy czysto ludzkiej, ale na apostołskim obowiązku „głoszenia Chrystusa ukrzyżowanego, który umarł i zmartwychwstał”⁶. Skutki takiej działalności i nauczania są oparte na mocy Ewangelii – na mocy Dobrej Nowiny, która działa skutecznie na umysły i wolę ludzi wierzących i pragnących uszanowania godności każdego człowieka. W osobie Syna Bożego zawiera się bowiem moc jedności, zawiera się nadzieja na lepszą przyszłość, a pełnię życia zapewnia tylko Chrystus, który doświadczył życia ludzkiego, umarł za grzechy całego świata, a najistotniejsze jest to, że zmartwychwstał.

³ Jan Paweł II, Przemówienie powitalne na lotnisku w San José, 2.03.1983, 3.

⁴ Tamże, 4.

⁵ Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 2.03.1982, 1-8.

⁶ Tamże, 2; por. także 1 Kor 1,23; 15,3 i nast.

W konkretnych wskazaniach dla biskupów papież opierał się na właściwościach i „zaletach duszpasterskich”⁷, jakie każdy z nich posiada i wypełnia. Te zalety są dalekie od umiejętności technicznych i politycznych, a opierają się na poświęceniu i oddaniu, aby być przewodnikiem i przykładem dla powierzonych społeczności. Ma to być realizowana prawdziwa godność pasterska.

KONIECZNOŚĆ KATECHEZY. KATECHEZA UMACNIA WIARĘ.

Jan Paweł II zaznaczył, że w ramach obowiązków duszpasterskich biskupów specjalne miejsce zajmuje konieczność katechezy-nauczania, które umacnia wiarę. Katechizacja jest bowiem w ścisłym związku z ewangelizacją. Papież odwołał się do swojej adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae*⁸. Katechizacja w łączności z ewangelizacją wpływają na podtrzymanie i rozwój wiary. Ten rozwój ma leżeć na sercu biskupów, ma być spełniany zgodnie z ich powołaniem duszpasterskim. Katechizacja, przeprowadzana pod patronatem biskupów miejsca, powinna opierać się na teologii, a szczególnie na chrystologii i eklezjologii (teologia Kościoła). Wcześniejsze ustalenia odnoszące się do działania ewangelizacyjnego Kościoła latynoamerykańskiego, zawarte były w dokumentach powstałych po wspólnych konferencjach⁹.

DYSCYPLINA W ŻYCIU KOŚCIOŁA. PAPIEŻ UDZIELA POCHWAŁY.

Jan Paweł II zwrócił się do Episkopatów Ameryki Łacińskiej z wyrazami uznania i pochwały. Tak historycznie, jak i w obecnych czasach biskupi latynoamerykańscy wykazywali i wykazują wielką troskę o powierzonych sobie wierznych, zarówno w sprawach wiary, jak i w sprawach społecznych, dotyczących warunków życia i rozwoju. Na przestrzeni wieków zarówno papieże, jak i biskupi Kościołów lokalnych wykazywali wielkie wspólne zaangażowanie w rozwój wiary i moralności chrześcijańskiej, w sposób specjalny Kościoły lokalne organizowały i organizują szkolnictwo na odpowiednim poziomie.

Papież przypomniał z uznaniem, że współpraca biskupów ze społeczeństwami opierała się na wzajemnym zrozumieniu, jedności, posłuszeństwie i przyjmowaniu Ewangelii w sposób otwarty i zaangażowany. Z takiej postawy i życia powstało w Ameryce Środkowej „bogate dziedzictwo duchowe”¹⁰, wielki duchowy postęp

⁷ Tamże, 2.

⁸ Jan Paweł II, *Catechesi tradendae* (16.10.1979).

⁹ Wyraźne w tym względzie zasady zostały ujęte w *Dokumencie z Puebla*, w którym zebrane jest to, co zostało wyrażone na początku III Konferencji Ogólnej w Puebla, 28 stycznia 1979.

¹⁰ Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 5.

JAN PAWEŁ II W AMERYCE ŚRODKOWEJ

narodów na przestrzeni pięciu wieków. Po Soborze Watykańskim II¹¹, w sposób zrozumiały, powszechny, z poszanowaniem różnic rasowych i wyznaniowych, działał zdecydowany ruch ekumeniczny, łączący dzieło ewangelizacji na tym kontynencie.

Wspólnota Kościołów, w tym wypadku latynoamerykańskich, powinna być przykładem i wzorem oddziałującym na całe społeczeństwa, powinna się kierować poczuciem jedności i wzajemnego poszanowania, jako gwarancji pokoju społecznego i kulturowego.

Papież zwrócił uwagę, że nie wszystko w praktyce jest zgodne z tymi ideałami, istnieje wiele podziałów społecznych, kulturowych, działa ostra rywalizacja i nawarstwiają się niepotrzebne konflikty gospodarcze i polityczne¹². Pomimo takiej sytuacji Kościół powszechny w swoim działaniu nie może kierować się postępowaniem godzącym w godność człowieka, ponieważ jego formą działania jest miłość i edukacja. Papież stwierdził, że „Kościół nie może uciekać się do stosowania jakiegokolwiek przemocy”¹³, może tylko działać w ramach Ewangelii. Nie jest też zadaniem Kościoła popieranie jakichkolwiek ziemskich ideologii i doczesnych ruchów społecznych, gdyż zadaniem Kościoła jest „nadprzyrodzone przeznaczenie”. Niemniej jednak Kościół ma moralny obowiązek wskazywania na wszelkiego rodzaju strukturalne prawa i sytuacje krzywdzące w jakikolwiek sposób człowieka.

Jan Paweł II odwołał się do nauczania Soboru Watykańskiego II, który w swoich dekretach wskazał zakres obowiązków i zasad działań społecznych, dotyczących konkretnego życia społeczeństw ludzkich. Nauczanie soborowe wzywa do nieustannego działania i wysiłków prowadzących do wzajemnej jedności i zrozumienia pomiędzy państwami¹⁴. Dla nauczania Kościoła zasadą jest troska o najbardziej biednych, poszkodowanych, opuszczonych konkretnych ludzi, którzy potrzebują natychmiastowej pomocy i wsparcia. Takie jest przesłanie ewangeliczne: „Ewangelia staje w obronie człowieka, zwłaszcza najbiedniejszego i najsłabszego, który nie ma dostępu do dóbr tego świata, który jest na marginesie, którego się nie bierze pod uwagę”¹⁵.

¹¹ Sobór Watykański II, otwarty 11 października 1962 r. przez papieża Jana XXIII, zakończony 8 grudnia 1965 r. przez papieża Pawła VI.

¹² „Wspólnota kościelna jest i powinna być w świecie zaczymem, niezawodnym załączkiem jedności i pokoju. Istnieją, niestety, czynniki podziałów, które zagrażają waszym krajom”. Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 7.

¹³ Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 7.

¹⁴ Tamże, 6.

¹⁵ Tamże, 7.

KRYTYKA DWÓCH USTROJÓW, KAPITALIZMU I KOLEKTYWIZMU

Jan Paweł II zdecydowanie odniósł się do systemów polityczno-gospodarczych kapitalizmu i kolektywizmu (komunizm sowiecki, chiński, latynoamerykański i inne), podkreślając ich szkodliwe założenia i praktykę. Te ideologie pomijały zarówno godność człowieka, jak i jego naturalne prawa. Oba systemy nie zapewniły i nie zapewniają pełnego i należytego rozwoju człowieka¹⁶, tak w rozumieniu indywidualnym, jak i zbiorowym. Kapitalizm wprowadza głębokie uzależnienie od kapitału, a kolektywizm uzależnia całkowicie od władzy aktualnie panującej. W obu wypadkach dwa systemy życia i rozwoju społecznego wymagają pomocy i nauczania społecznej nauki Kościoła opartej na Ewangelii, która bierze swój ideał z miłości Boga do człowieka. W Ewangelii człowiek jest najważniejszy nawet wtedy, kiedy mówi się o Jedynym Trójosobowym Bogu.

SPRAWIEDLIWOŚĆ I POKÓJ

By osiągnąć upragniony pokój, jedną z najważniejszych wartości – mówił Jan Paweł II – konieczne jest nieustanne odwoływanie się do sprawiedliwości, ponieważ jest ona podstawą i początkiem pokoju. Relacje międzyludzkie oparte na sprawiedliwości są moralnie poprawne i zdrowe, dają nadzieję na wzajemny rozwój i współpracę, tak w zakresie życia jednostkowego, jak i w relacjach społecznych i międzynarodowych. Sprawiedliwy musi być podział dóbr naturalnych i wytworzonych, sprawiedliwa powinna być zapłata za wykonywaną pracę, sprawiedliwy powinien być czas pracy, łącznie z czasem na godziny odpoczynku.

Dążenie do sprawiedliwości, a następnie do pokoju, jest zawarte w sumieniach ludzkich, jest to siła nieustannie pobudzająca do działania na rzecz dobra¹⁷. Sprawiedliwość realna powoduje realny pokój, tak w sercach – duszach ludzi, jak i w relacjach politycznych, polityki narodowej i międzynarodowej.

1.2. SPOTKANIE Z KOSTARYKAŃSKĄ POLONIĄ

Podczas spotkania z kostarykańską Polonią Jan Paweł II wyraził podziw dla wytrwałości i wierności, jakie zostały im przekazane od polskiej macierzy.

¹⁶ „Tutaj właśnie winno odnaleźć swe wierne i pilne dopełnienie nauczanie społeczne Kościoła; odrzuca ono jako niewłaściwe i szkodliwe założenia materialistyczne kapitalizmu czysto ekonomicznego, jak też założenia kolektywizmu, również materialistycznego, które uderzają w godność człowieka (por. *Laborem exercens*, 13). Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 7.

¹⁷ Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 8.

JAN PAWEŁ II W AMERYCE ŚRODKOWEJ

Trwanie, życie i praca w tak odległych środowiskach nie zniszczyły w Polakach na emigracji miłości do Ojczyzny, przeciwnie, udało się Polakom przetrwać i przekazywać wartości polskiej kultury, zwyczajów i wiary. Takie postawy zasłużyły na gratulacje ze strony papieża Polaka.

Doszło także do wzruszającego spotkania Jana Pawła II z chorymi dziećmi w szpitalu San José. Cierpienia tych dzieci są świadectwem i nieustannie łączą się z cierpieniami zbawiającego Chrystusa, a zatem nie są daremne. Pomoc tym cierpiącym dzieciom, opieka nad nimi, leczenie i przywracanie zdrowia, są piękną i zasługującą miłością bliźniego.

1.3. HOMILIA PODCZAS MSZY ŚW. W PARKU LA SABANA

W wygłoszonej homilii Jan Paweł II poruszył temat istotnej działalności Kościoła Chrystusowego polegającej na nieustannym gromadzeniu ludzi dobrej woli, pragnących trwać w nauce i działaniu sakramentalnym Chrystusa. Takie zadanie dotyczy wszystkich, całego społeczeństwa, niezależnie od pozycji społecznej i od sytuacji ekonomicznej każdego, kto pragnie tworzyć Kościół – społeczność, tak materialną, jak i duchową. Kościół realizuje się w przestrzeni Boskiej i ludzkiej. Ta ludzka przestrzeń – mówił papież – aktualnie odnosi się do miasta San José. Dlatego przypomniał chrystologiczne stwierdzenia: „Jezus Chrystus jest bez wątpienia jedynym fundamentem (por. 1 Kor 3,12), najwyższym Pasterzem (por. J 10; 2 P 5,4) i Głową Kościoła (por. 1 Kor 12,12; Kol 1,18). On go zbudował na Piotrze i jego następcach. On nimi kieruje i bezustannie go ożywia”¹⁸.

Wszystkie tytuły chrystologiczne przekładają się na tytuły eklezjologiczne i sprawiają, że wyznajemy wiarę w Chrystusa działającego w ciągle żywym, aktualnym, obecnym Kościele, szczególnie tam, gdzie jest następca św. Piotra. Jest to niewątpliwie znamienna moc i skuteczność działania Bożego, jest to też jednocześnie oddanie czci Bogu i publiczne uznanie działania Chrystusa w świecie współczesnym, jest to znak czasu¹⁹.

Tak jak podkreślił to w swoim nauczaniu, w wielu dokumentach, Sobór Watykański II, Kościół pełni rolę matki. Rolą matki jest zajmowanie się i nieustanna troska o dzieci, o ich dobro duchowe i materialne, o ich rozwój i postęp, a szczególnie jest to troska o przyszłość dziecka. Matka nigdy nie kieruje się egoizmem, zawsze dba o swoje dzieci, i to wszystkie dzieci. Podobnie i Kościół naucza, daje dobry przykład przez ukazywanie świętych, wskazuje na zagrożenia duchowe, a także poucza o zagrożeniach doczesnych – materialnych: „byśmy

¹⁸ Jan Paweł II, Homilia podczas spotkania na Mszy św. w parku La Sabana, 2.

¹⁹ „Znak czasu”. Por. Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, 11.

zajmowali się nie tylko tym, co dotyczy duszy, ale również rzeczywistością tego świata i społeczności ludzkiej, do której należymy²⁰.

Do Kościoła Chrystusowego – przypominał Jan Paweł II – jesteśmy włączani poprzez znak sakramentalny obecności Chrystusa, poprzez chrzest. Jest to początek życia i działania w łączności z Bogiem, to wymaga życia w świętości, wymaga wyrzeczenia się grzesznego postępowania, wymaga solidarności w „dźwiganiu krzyża razem z Chrystusem”²¹. Od braci w Chrystusie wymaga się także nieustającej troski o innych, o wsparcie dla nich, o wzajemne zrozumienie. Dopiero w takich kategoriach miłości braterskiej można przeżywać radość z piękna Ewangelii.

1.4. PRZEMÓWIENIE DO ZAKONNIC W KATEDRZE W SAN JOSÉ

Do licznie zgromadzonych siostr zakonnych i zgromadzeń żeńskich Jan Paweł II zwrócił się z gorącym apelem, wyrazami uznania i błogosławieństwem na dalszą ich pracę. Papież mówił, że rola powołań żeńskich w środowiskach latynoskich jest wielka i nieodzowna. To siostry zakonne intensywnie pomagają, a nawet umożliwiają działanie wielu parafii i programów duszpasterskich, które są przez nie pilotowane. Szczególnie należy uznać wielki wkład w edukację na wszystkich poziomach nauczania oraz działalność charytatywną²².

1.5. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z MŁODZIEŻĄ

Zwracając się do młodych Jan Paweł II stwierdził, że Chrystus potrzebuje młodzieży latynoamerykańskiej, szczególnie tej z Ameryki Środkowej. Ta potrzeba wynika z naturalnych i duchowych przesłanek, ponieważ przyszłość życia i jednocześnie przyszłość Kościoła zależy od młodych pokoleń. Postawa młodzieży ma szczególne znaczenie wobec nieustannie i bardzo szybko zmieniającego się obrazu świata i życia.

O tych zjawiskach i o roli młodych pokoleń wspominał już Sobór Watykański II, kierując wezwanie: „Do młodzieży, do was, którzy przejmiecie pochodnię z rąk waszych ojców i będziecie żyli w świecie w momencie jego największych w historii przeobrażeń”²³. Przejęcie pochodni oznacza także Ewangelię i naukę Kościoła o wartościach. To naturalne przekazanie wartości dokonuje się w określonych warunkach w danym środowisku, a to środowisko niesie także zagrożenia

²⁰ Jan Paweł II, Homilia podczas spotkania na Mszy św. w parku La Sabana, 4.

²¹ Tamże, 6.

²² Por. Jan Paweł II, Przemówienie do zakonnic w katedrze w San José, 1-2.

²³ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą, 1.

w postaci wielorakiego zła. Trzeba umieć sprostać temu złu, trzeba przeciwstawić się postawie liberalizmu i filozofii postmodernistycznej, która niszczy godność i nieśmiertelność życia ludzkiego w aspekcie wiary.

Wobec spotykanego i rozprzestrzeniającego się zła – apelował papież – trzeba przyjąć postawę aktywną, zwalczać zło, zastępując je czynieniem dobra. Człowiek nie jest bezradny wobec zła, przeciwnie, może badać jego źródła, zapobiegać, może budować inne, lepsze oblicze tego świata. Częste są porywy młodego serca ludzkiego, które pragnie wprowadzać nowe porządki społeczne, pragnie je wprowadzać natychmiast, drogami rewolucyjnymi, przy użyciu niszczącej broni. Tej metody papież nie pochwała, przeciwnie, wskazuje na naukę społeczną Kościoła, na solidarność, na sprawiedliwość społeczną i na siłę każdego narodu do budowania pokoju, miłości, sprawiedliwego podziału władzy i dóbr doczesnych²⁴.

Jan Paweł II odważnie wskazał na źródła zła, któremu ulegają młode pokolenia latynoamerykańskie. Pierwszym zagrożeniem jest egoizm ograniczający człowieka, który czyni go zamkniętym na postawy i potrzeby innych, sprawia, że w egoiście dominuje chęć własnego dobra i zysku, nawet ze znaczną szkodą innych. Społeczność złożona z egoistów nie jest w stanie zbudować żadnej szczęśliwej i dostatniej dla wszystkich wspólnoty.

Egoizm ogranicza horyzonty duchowe i materialne, egoista nie pragnie rozwoju ani dla siebie, bo jest zadowolony z tego, co posiadał, ani nie ma chęci na żadne inne wysiłki. Egoizm ogranicza także społeczność, która pozostaje w starych niezmiennych relacjach, aby nie burzyć zastanych zasad wymiany i produkcji dóbr materialnych.

Egoizm ogranicza także *energię moralną*, powoduje, że człowiek najlepiej czuje się w relatywizmie moralnym, który zagłusza sumienie wobec zła i krzywdy innych. Energia moralna zanika także wobec materialnego spojrzenia na świat i braku odniesienia życia człowieka do wartości moralnych, duchowych i religijnych.

Egoizm niszczy młodość, gdyż młodego duchem i ciałem człowieka charakteryzuje postawa dynamizmu zmian siebie i innych, poszukiwanie wyższego dobra i nieustanny rozwój osobowości. Utrata tych zdolności w młodym wieku sprawia, że młode pokolenie starzeje się przedwcześnie, nie osiąga swoich naturalnych możliwości i nie jest w stanie przekazać pomnożonego dobra duchowego i materialnego przyszlým pokoleniom.

Przeciwnieństwem egoisty jest człowiek, którego papież określa w następujących słowach: „Osoba autentyczna, daleka od zasklepienia się w sobie, jest otwarta dla innych; wzrasta, dojrzewa i rozwija się w miarę jak służy oraz wspaniałomyślnie się poświęca”²⁵.

²⁴ Tamże, 1.

²⁵ Tamże, 4.

Do tego stwierdzenia papież dodał konkretne wskazania moralne dla młodzieży w formie ostrzeżeń i w formie pozytywnych przykazań:

„Moi drodzy przyjaciele. Wiem na podstawie mojego doświadczenia jako profesora uniwersytetu, że lubicie konkretne syntezy. Bardzo prosta jest synteza, program tego, co wam powiedziałem: zawiera się w «nie» i «tak»:

nie – egoizmowi;

nie – niesprawiedliwości;

nie – rozkoszy bez reguł moralnych;

nie – rozpaczy;

nie – nienawiści i przemocy;

nie – drogom bez Boga;

nie – nieodpowiedzialności i przeciętności.

tak – Bogu, Jezusowi Chrystusowi, Kościołowi;

tak – wierze i obowiązkom, jakie ona nakłada;

tak – poszanowaniu godności, wolności i praw osoby;

tak – wysiłkom na rzecz wyniesienia człowieka i podniesienia go ku Bogu;

tak – sprawiedliwości, miłości, pokojowi;

tak – solidarności ze wszystkimi, szczególnie z najbardziej potrzebującymi;

tak – nadziei;

tak – waszemu obowiązkowi budowania lepszego społeczeństwa²⁶.

Takie konkretne wskazania miały obudzić prawdziwego ducha młodości i sprawić, że młode pokolenie sprosta nowym wyzwaniom i będzie potrafiło zbudować społeczności narodowe oparte na sprawiedliwości i miłości.

1.6. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z CZŁONKAMI OGÓLNOAMERYKAŃSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

Członkowie Trybunału Praw Człowieka usłyszeli od Jana Pawła II, że ich działalność stanowi wielki wkład w obronę godności człowieka w krajach Ameryki Środkowej. Zarówno Organizacja²⁷, jak i jej Trybunał są płaszczyzną porozumienia i współpracy w wypełnianiu humanitarnego zadania na wielu płaszczyznach służących ludziom potrzebującym pomocy w organizowaniu sprawiedliwych stosunków społecznych. Te płaszczyzny to: życie gospodarcze, socjalne, oświatowe,

²⁶ Tamże, 7.

²⁷ Organizacja Państw Amerykańskich (OPA). *Organización de los Estados Americanos* – utworzona w 1948 r. na IX Międzyamerykańskiej Konferencji w Bogocie, jako kontynuacja Unii Panamerykańskiej, powstałej w 1910 r. IX Konferencja uchwaliła także Amerykańską Deklarację Praw i Obowiązków Człowieka.

JAN PAWEŁ II W AMERYCE ŚRODKOWEJ

naukowe, kulturowe, realizowane w wielu różnych środowiskach i w wielu różnych sytuacjach politycznych państw amerykańskich.

Łamanie praw człowieka stało się faktem w bliskiej Gwatemali, gdzie zostało skazanych na śmierć sześćcioro więźniów politycznych. Papież skierował do władz Gwatemali specjalny telegram, niestety ówczesny rząd wykonał wyroki śmierci.

Jan Paweł II pożegnał Kostarykę ciepłymi słowami, przypominając o obowiązku stałego respektowania i praktykowania podstawowych wartości ludzkich, moralnych i religijnych.

2. NIKARAGUA

Na wstępie swej wizyty w Nikaragui Jan Paweł II zdecydowanie zaznaczył, że jego nauczanie będzie dotyczyć głównie spraw wiary i nazwał siebie „sługą wiary”²⁸. Papież przywołał wspaniały krajobraz Nikaragui – „kraj jezior i wulkanów, a nade wszystko szlachetnego narodu”²⁹. Ten szlachetny naród realizuje się poprzez wielką i pełną wiary tradycję, poprzez własną historię i kulturę, ale potrzebuje duchowego wsparcia zastępcy św. Piotra na ziemi – papieża.

Takie wsparcie – mówił papież – jest potrzebne dla podtrzymania wiary i pokoju społecznego podczas rządów ówczesnej władzy na czele z Danielem Ortegą³⁰. Nikaragua była w trudnej sytuacji politycznej, po wieloletnich walkach partyzanckich i zmaganiach wielu frontów politycznych zwalczających się między sobą. Papież przybył, aby podtrzymać nadzieję na pokój, ale także by podtrzymać na duchu wiernych chrześcijan, katolików tworzących ten specyficzny Kościół lokalny. Wiara w Chrystusa, zawierzenie Ewangelii stwarza bowiem sposobność do większego braterstwa i wzajemnego pojednania.

O wierze Jan Paweł II mówił do wiernych z diecezji León, którzy wiele wycierpieli w bratobójczych walkach, cierpieli niesprawiedliwość i nadal musieli znosić wiele krzywd³¹.

Specjalne przesłanie Jan Paweł II skierował do nauczycieli i wychowawców zgromadzonych w miasteczku studenckim w León. Przypomniął, że przy budowaniu porządku społecznego niezbędną jest edukacja i nauka realizowane w duchu poszanowania poglądów i światopoglądów. Poszukiwanie prawdy jest zadaniem nauki, a edukacja ma tę prawdę przekazywać w duchu sprawiedliwości i miłości.

Papież mówił też o szczególnej roli wychowawców nauczających prawd chrześcijańskich, którzy są świeckimi propagatorami Ewangelii, prowadzącej do wiary

²⁸ Jan Paweł II, Przemówienie powitalne w Managui, 2.

²⁹ Tamże.

³⁰ Daniel Ortega Saavedra – polityk, dwukrotny prezydent Republiki Nikaragui. W rządzie w latach 1985-1990 oraz od 2007. Przywódca Sandinistowskiego Frontu Wyzwolenia Narodowego.

³¹ Jan Paweł II, Przemówienie do wiernych diecezji León.

i wiarę umacniającej. Każdy chrześcijanin powinien żyć i głosić Ewangelię słowem i przykładem. W tym zadaniu wyjątkowe miejsce ma każda rodzina³². „Kościół podkreśla prymat rodziny w wychowaniu”³³, ponieważ rodzice z naturalnego prawa mają tę godność i obowiązek. Te prawa są przenoszone także na wybór odpowiedniej szkoły o profilu i wychowaniu chrześcijańskim. Szkoła nie powinna wprowadzać, wbrew woli rodziców, programów o innym światopoglądzie oraz wprowadzać metod sprzeciwiających się godności chrześcijańskiej. Gdyby jednak szkoła nie respektowała zasad wychowania na wartościach chrześcijańskich, rodzice mają prawo i obowiązek uzupełniania tychże wartości we własnym środowisku rodzinnym.

Papież podał konkretne programowe wskazania wychowawcze. Do najważniejszych z nich zalicza się umiłowanie prawdy. Prawda o życiu, człowieku i Bogu sprzeciwia się wszelkim koncepcjom „scjentystycznym” i „laicystycznym”³⁴. Prawda uwzględnia sprawiedliwość, podąża za moralnością, unika wszelkiej manipulacji i zakłamania.

W homilii wygłoszonej podczas Mszy św. na Placu 19 Lipca w Managui Jan Paweł II odniósł się do spraw Kościoła, wskazując na jego jedność. Ta jedność stanowi wskazówkę dla współczesnych problemów świata, który doświadcza podziału ludzi, doświadcza wojen, przesładowań i niekończących się konfliktów³⁵.

O jedności Kościoła stanowi wiara i dobra wola wiernych, którzy realizują się duchowo poprzez Słowo objawione, poprzez sakramenty, a także poprzez posłuszeństwo biskupom i papieżowi. Te duchowe i nadprzyrodzone moce pozwalają oprzeć się wielu zagrożeniom, takim jak: „względy ziemskie, kompromisy ideologiczne nie do przyjęcia, opcje doczesne, wraz z różnymi koncepcjami Kościoła, które zastępują prawdziwą”³⁶.

W pożegnaniu na lotnisku w Managui papież podziękował za wszystkie spotkania, za wspólnie sprawowaną Eucharystię, a następnie udzielił apostołskiego błogosławieństwa, wspominając szczególnie chorych i cierpiących.

³² Jan Paweł II, Przemówienie do nauczycieli i wychowawców podczas Liturgii Słowa w miasteczku studenckim León, 2.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, 3.

³⁵ Jan Paweł II, Homilia wygłoszona podczas Mszy świętej na Placu 19 Lipca w Managui, 1, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt.

³⁶ Tamże.

3. PANAMA

Pierwsze spotkanie Jana Pawła II z mieszkańcami Panamy rozpoczęło się na lotnisku w Tocumen. Papież przybył jako „świadek miłości Chrystusa”³⁷ i wezwał wszystkich do dawania takiego samego świadectwa.

Podczas drugiego spotkania na Mszy św. dla rodzin³⁸ Jan Paweł II mówił o znaczeniu i roli Dobrej Nowiny zawartej w Ewangelii i nieustannie głoszonej przez Kościół Chrystusowy. Specjalne znaczenie dla głoszenia Ewangelii życiem ma właśnie rodzina. Naturalnie jest ona powołana do miłości małżonków i przekazywania życia, ale jest ona zawsze dziełem Boga, dlatego niesie z sobą także przesłanie transcendentalne³⁹, czyli świadczy o wartościach ponadnaturalnych, duchowych, a także Bożych.

Bóg w dziele stworzenia ufa człowiekowi, z nadzieją, że ten potrafi rozpoznać wielkość i znaczenie powołania miłości małżeńskiej i jej niezbywalnej roli do przekazywania życia. Dzieło stworzenia zostało potwierdzone przez Chrystusa w Jego dziele odkupienia. Chrystus podniósł związek mężczyzny i kobiety do godności i drogi uświęcenia, jaką staje się zawierany sakrament małżeństwa. Papież stwierdził, że: „Małżeństwo jest historią wzajemnej miłości, drogą ludzką i chrześcijańską dojrzałości”. Każda rodzina ma swoją historię, przechodzi różne etapy miłości małżeńskiej i rodzicielskiej, jest w drodze rozwoju i zrozumienia oraz umacniania wzajemnych relacji ludzkich miłości, które mają odzwierciedlenie w Boskiej miłości. Całe życie małżonków i rodziny ma wzmacniać relację miłości⁴⁰.

Zaufanie, jakie Bóg-Chrystus złożył w ręce małżonków, odnosi się także do wielkiego dzieła Boga i człowieka, jakim jest wychowanie dzieci – nowych dzieci Bożych. Płodność fizyczna ma być połączona z płodnością apostołską w dziele przekazywania i życia wiarą. To zadanie jest specyficzne, wyłączone i niezbywalne, powinno być wykonywane w duchu głębokiego zaufania Bogu. Ta fizyczna i duchowa płodność małżeństwa prowadzi do pełni szczęścia, poprzez realizację własnego małżeńskiego i rodzicielskiego powołania.

W homilii padły też słowa dotyczące warunków chrześcijańskiego życia małżeńskiego, w którym najważniejsza jest relacja w środowisku rodzinnym, w relacjach między rodzicami i dziećmi. Życie rodzinne realizuje się w ciągłym

³⁷ Jan Paweł II, Przemówienie powitalne na lotnisku w Tocumen (5.03.1983), w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt.

³⁸ „Sprawowanie Eucharystii gromadzi dzisiaj wiele rodzin chrześcijańskich Panamy, które reprezentują także rodziny z innych krajów Ameryki Środkowej, Belize i Haiti”. Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. dla rodzin na polu Simon Bolivar (5.03.1983), 1, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt.

³⁹ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. dla rodzin na polu Simon Bolivar, 1.

⁴⁰ Tamże, 4.

rozwoju duchowym wszystkich jej członków i rozwoju fizycznym dzieci. Te zmiany mają się dokonywać w atmosferze miłości, poszanowania autorytetu rodziców i uznaniu praw i obowiązków wszystkich zainteresowanych.

Papież odwołał się do nauczania św. Pawła Apostoła o nieustannej obecności Chrystusa w życiu małżeńskim i rodzinnym. „Święty Paweł streszcza to w zdaniu pełnym treści: działać w Panu (por. Ef 14), to znaczy według Jego woli, przy Jego obecności, On bowiem stoi na czele tego Kościoła domowego, jakim jest rodzina”⁴¹. Było to nawiązanie do nauczania Soboru Watykańskiego II w kwestii roli i znaczenia powołań sakramentalnych Ludu Bożego⁴².

Powołanie małżeńskie i rodzinne ma też być znakiem współpracy z obecnym w tym powołaniu, i w sakramentalnej realizacji, Chrystusem. Taki znak zobowiązuje do zwycięskiej walki z wszelkimi trudnościami i niebezpieczeństwami tak duchowymi, jak i kulturowymi danej społeczności. Dlatego papież przypominał chrześcijańskim małżonkom, aby pamiętali i odrzucali wszelkie działania przeciwnie trwałości i jedności związku małżeńskiego, aby odrzucali sterylizację, antykoncepcję i aborcję, która jest zabójstwem niewinnych istot⁴³.

3.1. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z ROLNIKAMI – CAMPESINOS

Problem życia rolników i pracujących na roli istnieje we wszystkich państwach Ameryki Łacińskiej. Szczególnym zagadnieniem jest niesprawiedliwy podział ziemi uprawnej i nieustanna walka o jej poszerzenie drogą zaboru od miejscowej ludności, także indiańskiej. Jan Paweł II w Panamie odniósł się do wszystkich tych krajów i zapewnił o nieustannej asystencji Kościoła we wszystkich społecznościach partykularnych⁴⁴.

Zwracając się do wszystkich rolników, papież wyraził głębokie uznanie wobec ich pracy, która nieustannie żywi narody i pozwala im kroczyć w procesie rozwoju. Praca na roli nie jest mniej cenna i znacząca od innych zadań i wysiłków ludzkich, podejmowanych dla dobra wspólnego. Dlatego – mówił papież – Kościół docenia ten trud pracy w duchu wiary. Ponadto Kościół czuje się zobowiązany bronić godności i wszelkich praw przysługujących ludziom pracującym na roli. Wszelki

⁴¹ Tamże, 7.

⁴² „Z małżeństwa chrześcijańskiego bowiem wywodzi się rodzina, a w niej rodzą się nowi obywatele społeczności ludzkiej, którzy dzięki łasce Ducha Świętego stają się przez chrzest synami Bożymi, aby Lud Boży trwał poprzez wieki”. Sobór Watykański II, *Lumen gentium*, 11.

⁴³ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. dla rodzin na polu Simon Bolivar, 8.

⁴⁴ „Z tej panamskiej ziemi, z Penonome, kieruję wzrok ku wam i ku wszystkim waszym towarzyszących pracy z Panamy i z całej Ameryki Środkowej, z Belize i Haiti, aby pozdrowić was z wielkim szacunkiem i miłością”. Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z *campesinos*, 1.

dotychczasowy postęp techniczny i cywilizacyjny, jaki dokonał się w środowiskach latynoamerykańskich, ominął niestety sektor rolniczy, pozostawiając wielu rolników w trudnej i zacofanej technologicznie sytuacji. Wielu rolników jest wyzyskiwanych i oszukiwanych przez niewłaściwy podział i przydział ziemi uprawnej, przez brak kapitału do szybszego rozwoju rolnictwa, pojawiły się także złe, krzywdzące relacje cen produktów rolniczych w porównaniu z przemysłowymi.

Poważnym problemem jest także struktura podziału pracy – zauważył Jan Paweł II. W krajach latynoamerykańskich 80% ludności zajmuje się rolnictwem w tradycyjnym systemie, natomiast kraje rozwinięte, uprzemysłowione, w sektorze rolniczym mają zatrudnienie w wysokości 10%. Ta statystyka jest bardzo niekorzystna dla rolników, ponieważ taka sytuacja nie stwarza perspektyw na wyjście z bardzo trudnych warunków pracy, a niejednokrotnie utwierdza obszary nędzy i głodu. Ponadto w sektorze rolniczym: „Brakuje form opieki prawnej dla rolników i ich rodzin na starość, w przypadku choroby lub braku zatrudnienia”⁴⁵.

Niesprawiedliwy podział ziemi powoduje, że małe gospodarstwa nie mają żadnych szans rozwoju wobec sąsiednich wielkich latyfundiów, produkujących i handlujących na wielką skalę. Występuje tzw. *głód ziemi* powodujący usuwanie wielu społeczności etnicznych – indiańskich, z ich macierzystych terenów. Społeczności te, w zetknięciu z procesami cywilizacyjnymi, z gwałtownym rozwojem miast, nie mogą sprostać nowym wyzwaniom, zmianom sposobów pracy i życia⁴⁶.

Jednym z rozwiązań dla tych problemów jest wprowadzenie nowych narzędzi i nowych środków pracy na roli. Tylko one mogą przynieść ulgę rolnikom w ich ciężkiej pracy, a także spowodują sprawiedliwszy podział kosztów produkcji i cen produkowanej żywności.

Papież zdecydowanie przeciwstawił się wszelkim próbom walki zbrojnej o charakterze walki klas: „W poszukiwaniu większej sprawiedliwości i waszego wywyższenia nie możecie dać się zwabić pokusie przemocy, zbrojnej partyzantce czy też egoistycznej walce klas; nie taka bowiem jest droga Jezusa Chrystusa”⁴⁷. Nie taką drogę wskazuje Kościół, nauka Kościoła jest oparta na nauce społecznej, której zasadą jest sprawiedliwość i miłość wobec słabszych i potrzebujących.

Kościół nie tylko głosi naukę społeczną, ale także wspiera i upomina się o zniesienie niesprawiedliwości, nierówności i nadużyć autokratycznej władzy. Kościół czynnie bierze udział w inicjatywach i programach rozwojowych wszystkich sektorów życia społecznego.

⁴⁵ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z *campesinos*, 1.

⁴⁶ Problemy współczesnej pracy rolników zostały omówione w encyklice Jana Pawła II, *Laborem exercens*, 21.

⁴⁷ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z *campesinos*, 6.

3.2. PRZEMÓWIENIE DO DUCHOWIEŃSTWA I PRZEMÓWIENIE POŻEGNALNE

Z wielką troską duszpasterską Jan Paweł II zwrócił się do miejscowego duchowieństwa, wyrażając niepokój o liczebność duszpasterzy niezbędnych do duchowego kierownictwa wierzących. W pozdrowieniu wyraził nadzieję, że nowe pokolenie młodzieży panamskiej okaże się wielkoduszne i pozytywnie odpowie na powołanie do pracy w Kościele, w formie „całkowitego oddania się Bogu i bliźnim, w kapłaństwie i w życiu zakonnym”⁴⁸. W powołaniu takim należy liczyć się z wyrzeczeniami i cierpieniami, są to warunki uczestnictwa w wielkim dziele zbawczym Chrystusa.

W przemówieniu pożegnalnym na lotnisku Tocumen Jan Paweł II nawiązał do aksjologii koniecznej w rozwoju człowieka i społeczeństwa. Papież odniósł się do pięciu statui znajdujących się w siedzibie najwyższej Instytucji narodowej, którymi są: „praca, wytrwałość, obowiązek, sprawiedliwość i prawo”⁴⁹. O tych wartościach podstawowych papież wielokrotnie mówił w swoim nauczaniu, w oparciu o filozofię fenomenologiczną i aksjologię. Zachowanie podstawowej aksjologii daje szansę na odkrywanie i realizację wartości człowieka, umożliwiając praktyczny personalizm. Takie postawy w oparciu o wartości gwarantują odkrywanie prawdy, że człowiek jest stworzony do wyższych celów.

4. SALWADOR

Rozpoczynając wizytę w Salwadorze, Jan Paweł II pragnął utożsamić się z cierpieniami i problemami tego narodu i państwa. Oświadczył, że jest bratem wszystkich, a nawet ojcem duchowym, który jest wrażliwy na „troski i cierpienia swych dzieci”⁵⁰.

Szczególnie wzruszające były słowa wypowiedziane przez papieża przy grobie arcybiskupa Arnulfo Romero⁵¹, zamordowanego przez juntę wojskową 24 marca 1980 r. Arcybiskup Romero poświęcił życie w obronie sprawiedliwości społecznej,

⁴⁸ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem Panamy, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 93.

⁴⁹ Jan Paweł II, Przemówienie pożegnalne na lotnisku w Tocumen, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 94.

⁵⁰ Jan Paweł II, Przemówienie powitalne na lotnisku w San Salvadorze, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 97.

⁵¹ Óscar Arnulfo Romero y Galdámez (ur. 15 sierpnia 1917 r. w Ciudad Barrios, zm. 24 marca 1980 r. w San Salvadorze) – salwadorski duchowny katolicki, arcybiskup San Salvadoru, obrońca praw człowieka, błogosławiony Kościoła katolickiego. Romero zaczął zbierać dokumentację zbrodni reżimu, co jeszcze bardziej rozwścieczyło prawicową juntę kraju. Wygłaszał bardzo odważne kazania. Apelowal do polityków i społeczności międzynarodowej. Został zastrzelony podczas celebrowania Mszy św. w szpitalnej kaplicy.

JAN PAWEŁ II W AMERYCE ŚRODKOWEJ

w obronie biednych i wyzyskiwanych, a szczególnie w obronie pozbawionych praw obywatelskich.

Papież Jan Paweł II, zachowując wielką ostrożność polityczną wobec ówczesnie panujących władz, skierował zachętę do posłuszeństwa duchownych wobec struktur Kościoła katolickiego.

4.1. HOMILIA PODCZAS MSZY ŚW. NA BŁONIACH METRO-CENTRO W SAN SALVADORZE

Homilia Jana Pawła II była wezwaniem do pojednania i pokoju narodowego. Pokój w prawdzie i sprawiedliwości jest jedyną drogą do pojednania. Powinien być to pokój braterski, oparty na „dialektyce miłości”⁵². Taką drogą szedł Chrystus i taką drogą powinni podążać chrześcijanie, dlatego muszą zaniknąć ucisk, nienawiść, rywalizacja i prześladowanie.

Ta konieczna droga naprawy – mówił papież – będzie możliwa tylko i wyłącznie dzięki podjęciu dialogu, do którego wzywa Kościół. Dialog jest szczerym wysiłkiem, „aby poprzez szukanie właściwych rozwiązań odpowiedzieć na niepokój, ból, zmęczenie i wyczerpanie tak wielu ludzi”⁵³.

W wysiłkach o pokój i pojednanie pomocą jest godność chrześcijańska, oparta na dziełach zbawczych Chrystusa, oparta na tajemnicy odkupienia. W tej tajemnicy mieszczą się wszystkie zjawiska i postawy ludzkie, mieszczą się sprawiedliwi i źle czyniący. Papież zaznaczył, że aby ta tajemnica zbawienia mogła się realizować, „tam, gdzie przemawia się za pomocą broni, może i musi zapanować miłość, będąca niezastąpionym czynnikiem pokoju”⁵⁴.

Spółczenstwa ludzkie, także Panamy, są niejednokrotnie podzielone przez postawy i zachowania polityczne, społeczne, ekonomiczne i ideologiczne. Dlatego – mówił papież – należy wrócić do sprawiedliwości społecznej polegającej na uznaniu podstawowych praw człowieka. Jest to droga „stworzenia każdemu możliwości realizowania własnej osobowości poprzez pracę; jednym słowem – poprzez zastosowanie nauki społecznej Kościoła”⁵⁵.

4.2. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z DUCHOWIEŃSTWEM

Z gorącym apelem o pokój i pojednanie Jan Paweł II zwrócił się do duchowieństwa Salwadoru, wzywając do zachowania chrześcijańskiej

⁵² Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. na błoniach Metro-Centro w San Salvadorze, 2.

⁵³ Tamże, 4.

⁵⁴ Tamże, 5.

⁵⁵ Tamże, 7.

tożsamości i odpowiedzialności. Papież utożsamiał się z kapłaństwem obecnych, poprzez deklarację, że jest bratem, przyjacielem i świadkiem. Mówił: „przybywam jako brat (por. Mt 23,8) i przyjaciel (por. J 15,14-15); także jako świadek Chrystusowych cierpień” (por. J P 5,1)⁵⁶.

Papież zachęcał, by świadectwo duchownych było autentyczne, pełne miłości duszpasterskiej, tak jak nakazuje to postawa ofiary w sprawowaniu Eucharystii oraz w życiu. Duchowni Salwadoru mieli znanych i wielkich poprzedników w takiej właśnie posłudze dla ludu Kościoła. Domyślnie papież nawiązał do ofiary życia arcybiskupa Romero.

Autentyczność posługi kapłańskiej – kontynuował papież – wyklucza wiązanie się z różnego rodzaju ideologiami, kapłan powinien być przekazicielem doktryny Kościoła i stanowić jedność z jego Magisterium. To Magisterium (nauczanie i sposób działania) przekazuje autentyczną wiarę w duchu misyjnym, który jest powszechny i obejmuje cały świat i wszystkie ludzkie kultury. Kapłan jest powołany do sprawowania Eucharystii i do przekazywania autentycznej wiary katolickiej, pewnej i integralnej, sprzeciwiającej się innym nauczaniom i ideologiom, pozbawionym miłości Chrystusa.

Papież mówił o obowiązku komunii i dialogu, są to zadania, które leżą w zasięgu duchowieństwa krajów Ameryki Środkowej. Kapłani tych krajów, w tej misji pośrednika i dialogu, mają łączyć ludzi, mają być „zaczynem zgody”⁵⁷ i szukać właściwych rozwiązań.

W tych wysiłkach trzeba mieć nadzieję, że wreszcie zapanuje pokój między narodami i społecznościami, „że przywrócony zostanie pokój w waszych krajach, pojednanych w sprawiedliwości ze wszystkimi synami narodu Salwadoru i całej Ameryki Środkowej”⁵⁸ – zachęcał papież.

W pożegnalnym słowie na lotnisku w San Salvadorze Jan Paweł II oświadczył, że pojednanie może nastąpić tylko w Bogu i z Bogiem, poprzez wiarę, wybaczenie i sprawiedliwość.

5. GWATEMALA

W przemówieniu powitalnym na lotnisku w Gwatemali Jan Paweł II wyraził swoje głębokie współczucie wobec poważnych problemów ekonomicznych i społecznych tego narodu, a szczególnie wobec bratobójczych nieustających walk. Wobec tych nieszczęść koniecznością jest pokojowe współistnienie, oparte na sprawiedliwości społecznej i duchowym pojednaniu⁵⁹.

⁵⁶ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem Salwadoru, 1.

⁵⁷ Tamże, 6.

⁵⁸ Tamże, 8.

⁵⁹ Jan Paweł II, Przemówienie powitalne na lotnisku w Gwatemali, 1.

JAN PAWEŁ II W AMERYCE ŚRODKOWEJ

W przemówieniu do miejscowej Polonii papież w gorących słowach nawiązał do zasług i ofiar, jakie Polacy i ich potomkowie ponosili w trudnym procesie adaptacji i życia na obczyźnie. W tej trudnej drodze życia najbardziej pomocnym okazał się Kościół – łącznik ludzi ponad granicami i kontynentami.

Papież zwrócił się także do duchowieństwa Gwatemali, aby wypełniali powołanie duchowego pojednania narodu, w świetle Ewangelii, zgodnie z wymaganiami wiary i miłości.

5.1. HOMILIA PODCZAS MSZY ŚW. NA CAMPO DE MARTE

W tym wystąpieniu Jan Paweł II nawiązał do sprawiedliwości i pokoju, koniecznych nowych relacji społecznych, po burzliwych i krwawych bratobójczych walkach i konfliktach. Aby osiągać takie cele, należy współpracować z Kościołem, który jest „Matką i Mistrzynią, która dała wiarę i karmiła...”⁶⁰.

Kościół w Gwatemali dokonał wielkich dzieł w zakresie nauki, postępu, zrozumienia roli i znaczenia pokojowego współistnienia, w dziedzinie edukacji i budzenia poczucia sprawiedliwości społecznej. Kościół działał, „by potępić niesprawiedliwość, by obnażyć nadużycia, zwłaszcza w stosunku do najbardziej niesprawiedliwych i najpokorniejszych, nie w imię jakichś ideologii, lecz w imię Jezusa Chrystusa, Jego Ewangelii, Jego orędzia miłości i pokoju, sprawiedliwości, prawdy i wolności”⁶¹.

Następnie papież w błagalnych słowach prosił o szacunek wobec godności ludzi, mieszkańców tego kraju. Mówił: „każdy człowiek jest waszym bratem i stańcie się pełnymi szacunku obrońcami jego godności. Ponad wszelkimi różnicami społecznymi, politycznymi, rasowymi i religijnymi”⁶². Najważniejszą sprawą i zadaniem jest zabezpieczać życie ludzkie, szanować życie każdego człowieka, ponieważ każdy jest dzieckiem Boga.

Obrona godności ludzkiej jest podstawą w całym nauczaniu społecznym Kościoła, zgodnie z nią każdy chrześcijanin powinien rozwiązywać wszelkie trudne zagadnienia społeczne i polityczne.

5.2. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z LUDNOŚCIĄ TUBYLCZĄ

W Gwatemali zebrała się wielka liczba ludności tubylczej, pełnej nadziei na usłyszenie od najważniejszego *białego przywódcy* pomysłów na rozwiązanie

⁶⁰ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. na Campo de Marte, 2.

⁶¹ Tamże, 4.

⁶² Tamże, 5.

problemów społecznych Indian. Jan Paweł II odpowiedział na to oczekiwanie i oświadczył, że Bóg ukarze tego, kto poniża drugiego człowieka. Podkreślił, że wszyscy, także Indianie, są członkami Kościoła, i są umiłowanymi synami Następcy świętego Piotra, Papieża, Zastępcy Chrystusa⁶³. W nauczaniu Kościoła wszyscy ludzie posiadają tę samą godność, mają tę samą wartość, wszyscy są synami tego samego Ojca Niebieskiego. Z tej prawdy wynika obowiązek traktowania każdego na równych prawach, a także obowiązek pomagania drugiemu człowiekowi, który jest przecież bratem przez duchowe synostwo z Bogiem.

Papież przypomniał, że Kościół pełni ważną rolę w swoim uniwersalnym działaniu, akceptuje każdą kulturę, stara się jej podpowiadać, co jest dobre, a co niewłaściwe. Stwierdził: „Kościół odnawia życie i kulturę narodów, zwalcza błędy, oczyszcza i podnosi obyczaje ludów, użyźnia tradycje, umacnia je i naprawia w Chrystusie”⁶⁴.

Jan Paweł II zapewnił, że Kościół zna sytuację ludności tubylczej, jest świadomy cierpienia Indian, ubolewa nad zepchnięciem ludności tubylczej na margines życia społecznego. Ludność tubylcza znosi wiele niesprawiedliwości w rozdziale ziemi, w poszanowaniu praw ludzkich, w braku akceptacji rodzimych obyczajów i tradycji.

Papież podkreślił, że obyczaje i tradycje wszelkich grup etnicznych są pełne szlachetnych wartości, które powinny być kultywowane i przenoszone na przyszłe pokolenia.

Na zakończenie odniósł się do tzw. *religijności popularnej* (*religion popular*) manifestowanej poprzez obchodzenie tradycyjnych świąt (fiest), poprzez rozbudowane procesje i pielgrzymki do Esquipulas i Chichicastenango⁶⁵. Te procesje i pielgrzymki dają sposobność zapoznawania się ze Słowem Bożym, umożliwiają okazywanie głębokiej wiary i zaufania do Kościoła.

5.3. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z ZAKONNIKAMI W SANKTUARIUM SERCA JEZUSOWEGO W KOLEGIUM ŚW. JANA BOSKO

Na spotkanie przybyli duchowni, zakonnice i seminarzyści z całego obszaru geograficznego, który Jan Paweł II odwiedzał w swej podróży po Ameryce Środkowej. W swym wystąpieniu papież nawiązał do tradycji zachowywanej przez spadkobierców, odnosząc się do postaci świętego Jana Bosko i innych świętych założycieli zakonów⁶⁶. Następcy ich to żywy depozyt charyzmatu doskonałej mi-

⁶³ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z ludnością tubylczą Gwatemali, 1.

⁶⁴ Było to odwołanie do Konstytucji duszpasterskiej Soboru Watykańskiego II, *Gaudium et spes*, 58.

⁶⁵ Odległość pomiędzy sanktuariami wynosi 350,7 km.

⁶⁶ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z zakonnikami w sanktuarium Serca Jezusowego, 3.

łości Boga i bliźniego. Dzięki temu wybrani i powołani mogą opuszczać wszystko i iść na krańce świata, aby głosić Ewangelię. Razem z przesłaniem ewangelicznym duchowni niosą inicjatywę i zadanie budowania wspólnot ludzkich na zasadach pokoju i miłości braterskiej.

Papież przypomniał o konieczności podejmowania nieustannych wysiłków w kształtowaniu postaw doskonałej miłości bliźniego i o podstawowym obowiązku głoszenia Ewangelii, która zawsze stoi po stronie godności każdego człowieka.

W ramach tej odpowiedzialności przed Bogiem mieści się nieustanna opieka duchowa nad laikatem, „który z poczuciem odpowiedzialności zajmuje swoje miejsce w Kościele i z przenikliwością angażuje się w swoje posłannictwo, posłannictwo przekształcania społeczeństwa od wewnątrz”⁶⁷.

Życie zakonne i życie we wspólnotach zgromadzeń opartych na radach ewangelicznych (ubóstwa, posłuszeństwa i czystości)⁶⁸ są przykładem i świadectwem dla innych społeczności chrześcijańskich, budujących Kościół żywy, działający i uświęcający się.

5.4. PRZEMÓWIENIE DO ŚRODOWISK UNIWERSYTECKICH

Jan Paweł II podczas spotkania z profesorami, wykładowcami i studentami uniwersytetu katolickiego im. Rafaela Landwara wyraził głęboki szacunek dla pracy naukowej i dydaktycznej oraz podkreślił znaczenie tej pracy na rzecz rozwoju duchowego społeczeństw. Kościół zawsze stara się działać na rzecz porozumienia i dialogu dla wszystkich grup ludzkich, jest inspiracją i miejscem pojednania i pokoju.

Papież, ze względu na ograniczenia czasowe, przekazał zebrany orędzie, zawierające „Niezbędne posłannictwo uniwersytetu we współczesnym społeczeństwie”⁶⁹, omawiające relacje, jakie łączą Kościół z uniwersytetem.

Na pierwszym miejscu papież podkreślił zasługi Kościoła w tworzeniu uniwersytetów i szkół wyższych na ziemiach Ameryki Środkowej i w tak zwanym Nowym Świecie. Papież wymienił niektóre najbardziej znane uniwersytety, takie jak: „Uniwersytety w Santo Domingo, w Limie, w mieście Meksyk, Sucre, Quito, uniwersytet „Javeriana” w Bogocie, uniwersytet w Kordobie i uniwersytet San Carlos w Gwatemali; z nich powstawały dalsze, późniejsze uniwersytety”⁷⁰.

⁶⁷ Tamże, 6.

⁶⁸ Katechizm Kościoła Katolickiego, nn. 1973-1974.

⁶⁹ Jan Paweł II, Orędzie do środowisk uniwersyteckich Gwatemali, 7.03.1983, 1-8, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt.

⁷⁰ Tamże, 2.

Te i inne późniejsze ośrodki uniwersyteckie kształciły miejscową inteligencję, przyczyniały się do powstania kategorii osób wysoko wykwalifikowanych dla całego amerykańskiego kontynentu. Niewątpliwie upowszechniały humanizm zakorzeniony w bogatych kulturach miejscowych. Papież wymienił „postać José Celestino Mutis z Colegio Mayor del Rosario w Bogocie, wielkiego botanika i specjalistę w zakresie odkryć astronomicznych Kopernika [...]” oraz „wielkiego poetę i latynistę Rafaela Landivar z Gwatemali”⁷¹.

Jan Paweł II przypomniał, że uniwersytety i Kościół wspólnie poszukiwali prawdy, duchowego postępu, w jednakowej mierze kultywowali wartości uniwersalne, okazali zrozumienie dla rozwoju człowieka. W tym nauczaniu widać wielką troskę o godność osoby ludzkiej, godność człowieka stworzonego na obraz Boży. Tej godności nadal należy bronić przed współczesnymi niebezpieczeństwami, które atakują ludzkie wartości, tak fizyczne, jak i duchowe.

Papież odwołał się do antropologii głoszonej przez Kościół, a jasno zdefiniowanej na Soborze Watykańskim II (konstytucja *Gaudium et spes*). Ten dokument i dalsze nauczanie Kościoła broni człowieka i stoi na stanowisku konieczności jego nieustającego rozwoju. Papież stwierdził: „Należy przewyciężyć nasze podziały, uwolnić nauczanie wyższe od stronnicych konfrontacji, jednym słowem – wypełnić duszę prawdą i sprawiedliwością”⁷².

Intelektualiści – zachęcał Jan Paweł II – powinni odegrać znaczącą rolę w walce o sprawiedliwość, kierując się etyką. Wszelkie zmiany społeczne, gospodarcze i polityczne powinny dokonywać się na drodze dialogu, bez krwawych rewolucyjnych konfrontacji. Ponownie należy wejść w szczerzy dialog z Kościołem, aby środowiska uniwersyteckie, naukowe i kulturalne dokonały przemian dla własnych i innych narodów. W tak odpowiedzialnej pracy szczególną rolę powinny odegrać środowiska katolickie, kierując się Ewangelią i nauką Kościoła.

Dzięki wspólnym wysiłkom powinna dokonywać się dalsza obrona człowieka indywidualnego i społecznego, do której powołana jest Papieska Rada do Spraw Kultury, w celu dania Kościołowi impulsu w tej istotnej dziedzinie i równocześnie, by dać świadectwo wielkiemu zainteresowaniu Stolicy Świętej intelektualnym wyniesieniem człowieka⁷³.

Papież pożegnał naród Gwatemali na lotnisku La Aurora, podziękował za serdeczne przyjęcie i możliwość wspólnej modlitwy i wspólnego działania na rzecz sprawiedliwości i pokoju. Podziękował także za okazane ciepło, otwartość i gościnność.

⁷¹ Tamże, 5.

⁷² Tamże, 7.

⁷³ Jan Paweł II, Orędzie do środowisk uniwersyteckich Gwatemali, 8.

6. HONDURAS

W przemówieniu powitalnym Jan Paweł II wyraził swoją radość ze spotkania z wszystkimi wiernymi. Papież przybył z orędyem pokoju i pojednania, z nadzieją, że jego obecność przyczyni się do większego zrozumienia i akceptacji całej nauki Kościoła.

W sanktuarium maryjnym w Suyapa została odprawiona Msza św., podczas której papież wygłosił homilię i został dokonany Akt Zawierzenia Matce Bożej patronce Hondurasu⁷⁴. Papież przypomniał, że Maryja jest matką wszystkich ludzi należących do Kościoła, a także wszystkich ludzi dobrej woli, ponieważ została ustanowiona „Matką uczniów Chrystusa. (...) Ten, kto w wierze przyjmuje naukę Mistrza, ma przywilej i szczęście przyjąć Maryję Dziewicę za Matkę”⁷⁵. „Jest Ona pierwszą chrześcijanką, zapowiedzią i darem Jezusa Chrystusa, Jej Syna, pełnią błogosławieństw, doskonałym obrazem ucznia Jezusa”⁷⁶.

Maryja jest nieustanną Służebnicą tajemnicy odkupienia, ponieważ zaakceptowała tajemnicę wcielenia i brała bezpośredni udział w wielkich dziełach zbawienia. W Maryi zostały ukazane cechy miłości macierzyńskiej, godność człowieka i wielkość, ponieważ została zaproszona do jedności z Trójcą Świętą.

Każda kobieta powinna być wpatrzona w Maryję – zachęcał papież – każda chrześcijanka powinna rozpoznać w Jej obliczu swoje własne zadania i swoją własną godność: małej dziewczynki, młodej kobiety, matki, staruszki.

Z bogatego kultu wobec Maryi wynikają także odpowiednie zachowania i postawy. Należy zaniechać wszelkich działań przeciwnych miłości, wzajemnej pomocy, wychowaniu w wierze, poszanowaniu kultury. Najważniejszą osobą, której należy okazać zainteresowanie i pomoc, jest człowiek biedny, samotny, cierpiący, zepchnięty na margines życia społecznego. Maryja jest Matką wszystkich, a szczególnie tych, którzy cierpią i potrzebują pomocy.

Papież modlił się do Maryi słowami: „Ty, która jesteś Matką pokoju, spraw, by ustały walki, by na zawsze zniknęła nienawiść, by nie powtarzały się akty zadawania gwałtownej śmierci. Ty, która jesteś Matką, otrzyj łzy płaczącym, tym, którzy utracili najbliższych, tym, którzy cierpią wygnanie i tym, którzy są z dala od swych domów; spraw, by ci, którzy mogą to uczynić, dawali chleb powszedni, kulturę i godną pracę”⁷⁷.

⁷⁴ Jan Paweł II, Homilia i akt maryjny podczas Mszy św. w sanktuarium Suyapa, 1.

⁷⁵ Tamże, 2.

⁷⁶ Tamże, 3.

⁷⁷ Tamże, 6.

- PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z CZŁONKAMI RUCHU LITURGII SŁOWA I KATECHISTÓW

Jan Paweł II przypomniał, że do obowiązków wszelkich ruchów katolickich i katechetów należy głoszenie Słowa i dawanie świadectwa życia⁷⁸. Takie zadanie spełnia papież, dając przykład i zachętę do odpowiedzialnego zadania głoszenia Ewangelii wobec całego świata.

Jan Paweł II przywołał postać sługi Bożego Pawła VI, który określił zadania i formę głoszenia Ewangelii w dokumencie *Evangelii nuntiandi*⁷⁹. Aby godnie i skutecznie głosić Słowo Boże, „Trzeba dać się przeniknąć nauce Ewangelii i Kościoła, autentycznej prawdzie o Chrystusie, o Kościele i o człowieku”⁸⁰.

Dla katechistów przewodnikiem ducha i działania jest dokument Jana Pawła II *Catechesi tradendae*⁸¹. Jest tam przesłanie, że głoszenie Słowa jest przepowiadaniem nie siebie samego, ale Jezusa Chrystusa. Dlatego Słowo należy głosić zgodnie z Pismem Świętym i Tradycją Kościoła.

W wielkim dziele ewangelizacyjnym napotyka się na trudności i niebezpieczeństwa. Do najgroźniejszych należą: szatan, ludzka chwiejność i słabość, a także prześladowania, troski tego świata lub bogactwa i inne żądze (por. Mk 4,15-20).

W tej walce ze złem i trudnościami najlepszą bronią jest Eucharystia, sakramentalna obecność zbawiającego Chrystusa. Do wspólnego pokonywania zła należy zaprosić Maryję, która słuchała słowa Bożego, rozważała je i wypełniła, szczególnie poprzez macierzyństwo wobec Syna Bożego.

W przemówieniu pożegnalnym papież podziękował za okazaną przez mieszkańców Hondurasu „harmonię” wiary, pobożności i nadziei składanej na ręce Maryi. Papież wyraził wielką nadzieję na właściwe działania duszpasterskie biskupów, kapłanów, zakonników i zakonnice oraz osób świeckich, pełniących posługę słowa.

7. BELIZE

Belize jest geograficznie małym krajem, politycznie zwanym Hondurasem Brytyjskim. Podobnie jak wiele innych państw członków Wspólnoty Narodów, jest monarchią konstytucyjną, a głową państwa jest brytyjska królowa Elżbieta II. Belize ma także dwuizbowy parlament. Jan Paweł II ogłosił w tym kraju *Orędzie do wszystkich robotników Ameryki Środkowej* (Belize i Haiti).

⁷⁸ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z członkami Ruchu Liturgii Słowa i katechistów, 1.

⁷⁹ Paweł VI, *Evangelii nuntiandi* (8.12.1975).

⁸⁰ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z członkami Ruchu Liturgii Słowa i katechistów, 3.

⁸¹ Jan Paweł II, *Catechesi tradendae* (16.10.1979).

Orędzie to odnosiło się do zagadnień pracy i godności osoby ludzkiej w świetle nauki społecznej Kościoła. Tekst *Orędzia* został przekazany przedstawicielom robotników wraz z pozdrowieniami i błogosławieństwem dla robotników i ich rodzin.

W *Orędziu* papież przypomniał prawdę o pierwszeństwie „pracy” nad „kapitałem”, w drodze do rozwoju przemysłowego krajów Ameryki Środkowej. W tej wykładni społecznej papież nawiązał do swojej encykliki o pracy ludzkiej *Laborem exercens*⁸². W nawiązaniu do ideologii o konieczności walki klas, nauka Kościoła zawiera wskazanie, że nie jest ona koniecznością dziejową. niesprawiedliwości społeczne i różnice gospodarcze pomiędzy ludźmi można i trzeba rozwiązywać drogą dialogu z uszanowaniem godności człowieka, a szczególnie człowieka żyjącego z wykonywanej pracy.

Wobec wymogów i dominacji w niektórych krajach praw rynku, nauka społeczna Kościoła proponuje uwzględnianie na pierwszym miejscu godności człowieka, jego życia rodzinnego i wspólnego dobra całego społeczeństwa. Niezachowanie tych postulatów zawsze prowadzi do uprzedmiotowienia człowieka, do postawienia go w sytuacji trudnej do zniesienia i przeżycia. Dlatego najważniejszą sprawą jest ustalenie sprawiedliwej płacy, za którą pracownik może prowadzić godne życie. Sprawiedliwa płaca w każdym zawodzie i w każdym zarobkowym wysiłku jest sprawdzianem całego ustroju społeczno-ekonomicznego.

Ustalenie sprawiedliwej płacy wykracza poza ścisłe wynagrodzenie, potrzebna jest także współpraca i współudział pracowników z tak zwanymi pracodawcami pośrednimi, a także pracownik powinien znać ustalenia ekonomiczne i handlowe w umowach pomiędzy podmiotami produkcyjnymi, a także mieć wgląd w umowy międzynarodowe.

Kościół może pomagać w ustaleniach sprawiedliwości społecznej, „Kościół – mówił papież – pragnie dobrobytu materialnego dla was i dla waszych rodzin”⁸³. Ten dobrobyt jednak nie powinien przysłaniać ostatecznego powołania człowieka, jakim jest stała otwartość na Boga i naśladowanie Chrystusa.

• HOMILIA PODCZAS MSZY ŚW. NA LOTNISKU W BELIZE

Papież poruszył zagadnienie prawdziwego ekumenizmu, który zajmuje się problemem jedności Kościoła, a także jednością Kościołów partykularnych, zjednoczonych z własnymi biskupami. Postawa ekumeniczna była szczególnie omawiana na Soborze Watykańskim II. Został opracowany specjalny dokument poświęcony przywróceniu jedności chrześcijan⁸⁴. Zgodnie z nauką

⁸² Jan Paweł II, *Laborem exercens* (14.09.1981).

⁸³ Jan Paweł II, Orędzie do wszystkich robotników Ameryki Środkowej, Belize i Haiti, 6.

⁸⁴ Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* (21.11.1964).

o ekumenizmie Jan Paweł II pozdrowił obecnych na spotkaniu „przywódców i członków Kościołów chrześcijańskich i wspólnot kościelnych (...), szczególnie wspólnotę anglikańską i metodystów”⁸⁵.

Jedność wszystkich wyznawców Chrystusa była zapowiedziana i upragniona w modlitwie samego Syna Bożego. Chrystus modlił się, aby jego uczniowie stanowili jedno (J 17,21-22), podobnie jak On stanowi jedno z Ojcem Niebieskim (por. J 10,30).

Dekret o ekumenizmie mówi także o świętości życia, Chrystus modlił się w takiej intencji, mówiąc o świętości Trójcy Przenajświętszej. Ekumenizm może być realizowany wtedy, kiedy wszyscy wyznawcy Chrystusa chcą postępować godnie, sprawiedliwie i miłosiernie. Ta jedność ducha może i powinna przemieniać się w jedność zachowań we wzajemnym poszanowaniu.

W postawie wzajemnej akceptacji konieczny jest dialog ekumeniczny prowadzony pomiędzy chrześcijanami żyjącymi blisko siebie, we wzajemnej służbie bliźnim i społeczeństwu. Ekumenizm ponadto nie służy tylko ludzkim celom, polegającym na zacieraniu granic wyznaniowych lub polegającym na rozmywaniu treści autentycznej wiary, a także na niewłaściwym dopuszczaniu do Eucharystii. Przeciwnie „Ekumenizm jest zadaniem ewangelicznym i musi być rozumiany i praktykowany wyłącznie z inspiracji ewangelicznej oraz środkami odpowiadającymi prawdzie Ewangelii, którą wszyscy otrzymaliśmy od Chrystusa”⁸⁶.

Na zakończenie homilii papież zachęcił wszystkich do szczerej modlitwy o autentyczną i dobrą jedność chrześcijan.

8. HAITI

Jan Paweł II na krótki czas zatrzymał się na Haiti. W przemówieniu powitalnym wspominał wielkie i znaczące wydarzenia historyczne, które dokonały się na tej karaibskiej wyspie. Przyjazd papieża był znakiem powszechności Kościoła i jego miłości do każdego człowieka na całej ziemi.

Na zakończenie Kongresu Eucharystycznego⁸⁷ (Port-Au-Prince, 9.03.1983) papież odprawił Mszę św., na której wygłosił homilię. W wystąpieniu podkreślił, że Eucharystia jest sakramentem miłości i służby. Te cechy Eucharystii, w Kościele, odnoszą się do wszystkich ludzi dobrej woli, do wszystkich wspólnot, niezależnie od koloru skóry i rasy.

Papież podkreślił powszechność Kościoła, ponieważ spotkał się na Haiti z potomkami pochodzenia afrykańskiego, z potomkami z Europy, a także z ludźmi pochodzenia amerykańskiego. Tak wymieszane społeczeństwo wymaga specjalnej

⁸⁵ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. na lotnisku w Belize, 2.

⁸⁶ Tamże, 6.

⁸⁷ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. na zakończenie Kongresu Eucharystycznego, 1.

uwagi i specjalnego duszpasterstwa, taka mieszanka ras i kultur może współpracować na zasadzie wzajemnej akceptacji i chrześcijańskiej miłości.

W homilii papieskiej znalazł się także polski akcent. Papież mówił: „170 lat temu (1813 r.) wylądowało na tej wyspie 3000 żołnierzy polskich, wysłanych przez okupanta w celu stłumienia powstania ludności walczącej o swą niezawisłość. Żołnierze ci, zamiast zwalczać prawowite dążenia do wolności, sympatyzowali z ludem Haiti (Santo Domingo). Około 300 z nich przeżyło. Ich potomkowie niewątpliwie przyczynili się do rozwoju tego kraju. Zachowali i pielęgnowali tradycje katolickie. Między innymi wzniesli wiele kapliczek Matki Boskiej Częstochowskiej. Słowo Haiti kojarzy się więc z Polakami i przypomina ciernistą drogę ku wolności oraz staje się nowym źródłem refleksji historycznej”⁸⁸.

To właśnie Eucharystia jednoczy wszystkich, Eucharystia „żywi” pokarmem duchowym, który najbardziej przemawia do świadomości ludzi, tak bardzo różniących się kulturą, historią, a nawet geograficznymi odległościami. Te różnice nie przeszkadzają w realizowaniu chrześcijańskiej miłości i w służbie bliźniemu.

Nie należy jednak zapominać – przestrzegał papież – o dalej istniejących podziałach, o niesprawiedliwościach i nadmiernej nierówności, która sprowadza głód, nędzę i strach przed klęskami nieurodzaju. Wielu robotników rolnych nie może utrzymać się z własnej pracy, a powszechna migracja do miast również nie rozwiązuje problemu braku uprzemysłowionej pracy.

A jednak całe społeczeństwo – mężczyźni, kobiety, dzieci i starcy – ma prawo do godnego życia. Aby to prawo mogło się zrealizować, potrzeba powszechnego dostępu do dóbr i usług, potrzeba bezinteresownej służby ze strony wszystkich. Papież wspominał o środkach przekazu, o odpowiedniej polityce, o wolności wyrażania własnych poglądów. Zapewniał, że zmiany są konieczne i możliwe do realizacji w oparciu o tajemnicę Eucharystii, która jednoczy i uczy poszanowania wszystkiego we wszystkich, w duchu miłości, sprawiedliwości i pokoju.

- PRZEMÓWIENIE DO RADY KONFERENCJI EPISKOPATÓW AMERYKI ŁACIŃSKIEJ – CELAM⁸⁹

W tym przemówieniu Jan Paweł II zachęcił biskupów do ofiarnej służby Ludowi Bożemu, ponieważ zostali oni powołani do głoszenia Słowa Bożego, pomimo licznych trudności, wymagających poświęcenia i wyrzeczenia. Ta posługa biskupia dokonuje się w środowiskach ludów głęboko religijnych, pokładających głęboką nadzieję w Kościele. Religijność ludzi wymaga nieustannego pogłębiania, poprzez nauczanie religii, poprzez sakramenty, poprzez Słowo Boże i pozytywny przykład.

⁸⁸ Tamże, 3.

⁸⁹ Było to zgromadzenie członków kierownictwa i delegatów Rady Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej oraz otwarcie XIX Zgromadzenia ogólnego CELAM (9.03.1983).

„Biskup latynoamerykański – mówił papież – nie może zaniedbywać badania tego rozległego obszaru potrzeb duszpasterskich. Będzie to czynił z bojażnią, którą wywołuje pełna świadomość przyjętego obowiązku wobec Kościoła, ale równocześnie z żywą ufnością w pomoc łaski”⁹⁰.

Biskupi powinni być zaangażowani w duchową misję, powinni poświęcać wszystkie swoje wysiłki, aby zapewnić w swoich diecezjach godziwe życie wiernych i właściwe nauczanie ewangeliczne. Papież podał dokładne wskazówki co do form działalności apostołskiej. Były one następujące:

- „Gromadzenie licznych i wypróbowanych młodych ludzi oraz ich pełne przygotowanie do kapłaństwa lub życia zakonnego;
- Maksymalna troska o osoby świeckie, aby zapewnić ich czynne wejście w życie Kościoła i skuteczne działanie w społeczeństwie;
- Katecheza, jedyne narzędzie wychowania w wierze przyszłych pokoleń, która by je prowadziła ku społecznej aktywności;
- Duszpasterska troska o rodzinę”⁹¹.

Wszystkie te wskazania ukazują głęboką troskę o rozwój materialny i wzrost duchowy lokalnych Kościołów. Nieustannie trzeba obserwować niedoskonałą rzeczywistość, która wyraża się poprzez: duże sfery nędzy, analfabetyzm, choroby, zepchnięcie na margines, uderzającą niesprawiedliwość, wyzysk jednych przez drugich, poważny brak równości w podziale bogactw i dóbr kultury⁹². Te strefy nieszczęścia i poniżenia godności człowieka każdy powołany biskup powinien dostrzegać i starać się im zaradzić, broniąc potrzebujących przed wyborem różnych ideologii oraz wyborem rewolucyjnych zmian politycznych.

Wszystkie te konflikty stwarzają błędne koło śmierci, przemocy i rozlewu krwi, dlatego biskupi są powołani i wezwani do zaradzenia tym nieszczęściom, zgodnie z przesłaniem Soboru Watykańskiego II.

• ZADANIA CELAM

Organizacja CELAM stała się miejscem spotkania, gdzie pasterze mają możliwość gromadzenia się, aby wymieniać doświadczenia, pomagać sobie nawzajem i dodawać otuchy we wspólnej pracy duszpasterskiej. Dzięki temu można koordynować pracę duszpasterską we wszystkich diecezjach, a także współpracować szerzej z wszystkimi Kościołami państw Ameryki Środkowej.

⁹⁰ Jan Paweł II, Przemówienie do Rady Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej – CELAM, 1.

⁹¹ Tamże, 3.

⁹² Por. tamże, 3.

JAN PAWEŁ II W AMERYCE ŚRODKOWEJ

Papież docenił działalność 700 diecezji tego regionu, podkreślił wielkie osiągnięcia i wielki wysiłek episkopatów. Oceniał, że pomimo licznych ograniczeń personalnych, na przestrzeni 500-lecia dokonała się skuteczna ewangelizacja. Zachęcił, żeby w obecnym czasie wejść w nową działalność – „Nową w swym zapale, w swych metodach, w swym wyrazie”⁹³.

Nowe metody działania polegają na budzeniu powołań i właściwym ich przygotowaniu. Drugim aspektem jest dowartościowanie osób świeckich w Kościele Ameryki Łacińskiej zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II i Konferencji z Puebla⁹⁴.

Papież zaznaczył, że dokument z Puebla jest przeniknięty nauką Soboru Watykańskiego II i jest zgodny z Ewangelią. Dlatego trzeba upowszechnić dokument, „bez zniekształcających redukcji czy niewłaściwego stosowania niektórych jego części lub eliminowania innych”⁹⁵.

W pożegnalnym słowie na lotnisku Port-Au-Prince Jan Paweł II zapewnił zebranych o swojej głębokiej modlitwie, a także wezwał wszystkie inne organizacje światowe do pomocy dla społeczeństwa Haiti.

PODSUMOWANIE

Jan Paweł II przyczynił się do odbudowania pokoju w krajach Ameryki Środkowej. Przekazał naukę społeczną Kościoła. Dostrzegł i wskazał wszystkie problemy religijne i społeczne. Pouczył duchownych i świeckich, jak budować wspólnotę Kościoła powszechnego.

UZUPEŁNIENIE

Jan Paweł II odwiedził ponownie Amerykę Środkową w czasie swoich podróży apostołskich – w lutym 1996 r. i lipcu 2002 r.

W Gwatemali papież przebywał w dniach 5-7 lutego 1996 r. Odwiedził wtedy narodowe sanktuarium w Esquipulas. Papieska homilia poświęcona była męce Chrystusa i potrzebie przyłgnięcia do Jego krzyża. W stolicy Gwatemali Tegucigalpie papież ukoronował obraz Matki Wniebowziętej, która jest patronką miasta.

Jan Paweł II ponownie przybył do Gwatemali w 2002 r. (29-30 lipca). Najważniejszym momentem była Msza św., podczas której kanonizował bł. Piotra od św. Józefa de Betancur, misjonarza, który „był prawdziwie bratem tych wszystkich, którzy żyją w potrzebie i poświęcał się czule i z ogromną miłością dla ich

⁹³ Tamże, 5.

⁹⁴ III Konferencja Episkopatu Ameryki Łacińskiej, Puebla, Meksyk, 28 stycznia 1979 r.

⁹⁵ Jan Paweł II, Przemówienie do Rady Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej – CELAM, 4.

zbawiania⁹⁶. Papież zachęcał mieszkańców Gwatemali do naśladowania go przez niesienie pomocy chorym, ubogim i biednym. W uroczystości wzięli udział nie tylko Gwatemalczyki, ale także wierni z Salwadoru, Hondurasu, Wysp Kanaryjskich oraz wielu Indian. Wśród nich była także osoba cudownie uzdrowiona za wstawiennictwem nowo kanonizowanego.

Do ponownej wizyty w Nikaragui doszło 7 lutego 1996 roku. Jan Paweł II dokonał zamknięcia Krajowego Kongresu Eucharystycznego poświęconego kultowi Maryjnemu. Papińska homilia dotyczyła świętości rodziny i jej roli w wychowaniu każdego człowieka. Powiedział wtedy: „Rodzina jest z pewnością pierwszym ludzkim środowiskiem, w którym kształtuje się każdy człowiek. Środowisko to wychowuje człowieka, urabia go w duchu rodzinnej kultury. Przyszłość narodów i kultur przebiega przede wszystkim poprzez rodzinę⁹⁷.”

8 lutego 1996 roku Jan Paweł II odwiedził także Salwador. Najważniejszym wydarzeniem była Msza św. sprawowana w intencji umocnienia sprawiedliwości i pokoju. Papież powiedział: „Chrześcijanie muszą się czynnie włączyć w dzieło wychowania do pokoju przez praktykę przebaczenia⁹⁸”

BIBLIOGRAFIA

- Dzieje Ameryki Łacińskiej od schyłku epoki kolonialnej do czasów współczesnych*, t. 1, T. Łepkowski (red.), Warszawa 1977.
- Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, VI, 1, Libreria Editrice Vaticana, 1983.
- Jackowski A., Soljan I., *Leksykon pielgrzymek Jana Pawła II*, Kraków 2005.
- Jan XXII, Paweł VI, Jan Paweł I, *Encykliki*, Warszawa 1981.
- Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, Kraków 2009.
- Jan Paweł II, Orędzie radiowo-telewizyjne do Ameryki Środkowej. *Chcę dzielić Getsemani i Kalwarię waszych narodów*, Rzym, 28 II 1983.
- Sobiepan J. (red.), *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej, 2-10 III 1983, Przemówienia i homilie*, Warszawa 1987.

⁹⁶ Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy św. i kanonizacji bł. Piotra od św. Józefa de Betancur „Budujcie przyszłość w sprawiedliwości i pokoju”*, 4, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. XII, s. 934.

⁹⁷ Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy św. w parku „Malecón”*. „Przyszłość narodów i kultur zaczyna się w rodzinie”, 5, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. XII, s. 910.

⁹⁸ janpawel2.pl/jan-pawe-ii/pielgrzymki1/369-anada-gwatemala-meksyk-23-vii--2-viii-2002 (dostęp: 25.04.2017).

JAN PAWEŁ II W AMERYCE ŚRODKOWEJ

Katechizm Kościoła Katolickiego, wyd. 2 popr., Poznań 2012.

Papa Juan Pablo II, 1983. *El Salvador, Centro América. Juan Pablo II. Voz, Evangelio y Palabra*. 1983. *Costa Rica. Mensaje del Papa a Los Niños Enfermos, Médicos y Sanitarios*. 1983 *Costa Rica. Visita Y Mensaje del Santo Padre a Sudamérica*, <https://www.microsoft.com/en-ie/store/music/album/papa-juan-pablo-ii/juan-pablo-ii-voz-evangelio-y-palabra/8d6kgx75xghv> (dostęp: 16.05.2017).

Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2012.